

Раздзел II. СВЕТ У ЭПОХУ РАННЯГА І ВЫСОКАГА СЯРЭДНЯВЕЧЧА. ПЕРШЫЯ ДЗЯРЖАВЫ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

§ 7. Дзяржавы Ранняга і Высокага сярэднявечча на Захадзе

КАРЛ ВЯЛІКІ
РЫМЛЯНЕ ВІЗАНТЫЯ РЭКАНКІСТА
ФЕАДАЛЬНАЯ РАЗДРОБЛЕНАСЦЬ
ХЛОДВІГ КОДЭКС ЮСТЫНІЯНА
НАРМАНЫ ФРАНКІ
ВАРВАРЫ

Германскія плямёны
ў Еўропе

**Вялікае перасяленне
народаў** — умоўная
назва актыўных
міграцыйных працэсаў
(перамяшчэнняў
розных плямёнаў)
у Еўропе, Азіі
ў IV–VII стст.

1. **Вялікае перасяленне народаў.** У пачатку Сярэднявечча Заходняя Еўропа была ахоплена актыўнай міграцыяй разнастайных плямёнаў, якая з'яўлялася часткай **Вялікага перасялення народаў**. Да IV ст. н. э. германскія плямёны жылі ў Скандынавіі, а таксама паміж Рэйнам, Віслай і Верхнім Дунаем. Асноўнымі прычынамі іх міграцыі, апроч кліматычных змен, былі наступныя: поспехі ў развіцці эканомікі спрыялі росту насельніцтва і, адпаведна, пошуку новых зямель для жыцця; эліта, якая фарміравалася (ваенныя ваякі і іх дружнынікі), імкнулася да захопу новых зямель і абагачэння; назіраліся пастаянныя сутыкненні паміж суседнімі плямёнамі.

§ 7. Дзяржавы Ранняга і Высокага сярэднявечча на Захадзе

З IV ст. варварскія плямёны, найперш германцы, пачалі актыўна пранікаць на тэрыторыю Рымскай імперыі (асабліва ў яе заходнюю частку). Рымская дзяржаўнасць не змагла вытрымаць. Гісторыя Заходняй Рымскай імперыі скончылася ў 476 г. — пасля звяржэння апошняга заходнерымскага імператара Ромула Аўгуста. Тады ж скончылася гісторыя Старажытнага свету і пачалася новая яе старонка — **Сярэднія вякі**.

Сярэднія вякі — гістарычны перыяд з канца V да канца XV ст., які прыйшоў на змену Антычнасці і папярэднічаў Новаму часу.

Рассяленне варварскіх плямёнаў
у Еўропе і Паўночнай Афрыцы

Узвышэнне варварскіх важакоў, захоп імі ўлады з апорай на дружыну прывялі да стварэння новых дзяржаў — так званых *варварскіх каралействаў*. Прычыну ваенных поспехаў германцаў гісторыкі бачаць у іх еднасці, большай у параўнанні з рымскімі грамадзянамі. У рымскай арміі ў той час было шмат наймітаў-варвараў, а рымскія рабы ахвотна падтрымлівалі варвараў, таму што бачылі сярод іх сваіх супляменнікаў.

Франкская дзяржава

2. Сярэдневяковая карта Еўропы. Новая палітычная карта Еўропы *Ранняга (V–IX стст.) і Высокага (X–XIII стст.) сярэднявечча* не была стабільная. Найвялікшая варварская дзяржава ўзнікла ў былой рымскай правінцыі Галія. Яе заснавальнікамі сталі франкі. У канцы V ст. іх кароль *Хлодвіг* паступова падпарадкаваў сабе амаль увесь рэгіён. Зацікаўлены ў спыненні ваенных сутычак і рабаўніцтваў, ён заручыўся падтрымкай хрысціянскай царквы, прайшоў абрад хрышчэння і абярнуў у хрысціянства свой народ.

Хрышчэнне Хлодвіга.
Мастак Жан Ало. 1825 г.

«Францыя, старэйшая дачка Царквы...» Гэты папулярны выраз XIX ст. адсылае да таго, што Францыя, а дакладней Франкская дзяржава, стала першай сярэдневяковай дзяржавай, якая прыняла хрысціянства ад Папы Рымскага.

Калектыўнае хрышчэнне караля Хлодвіга разам з 3000 яго ваяроў дало франкам перавагу ў далейшым пашырэнні сваіх межаў.

Надмагільная пліта
караля Хлодвіга
ў саборы Парыжа.
Горад зрабіўся
сталіцай дзяржавы

Памятная манета ў гонар 1000-год-
дзя хрышчэння Францыі

Пры Хлодвігу быў складзены першы сярод усіх варварскіх каралеўстваў зборнік законаў, які атрымаў назву *Салічная праўда*.

Пасля смерці Хлодвіга пачаліся канфлікты паміж яго спадкаемцамі. Толькі праз 200 гадоў адзінства Франксай дзяржавы было адноўлена каралём *Карлам Вялікім*. Атрымаўшы ў 800 г. імператарскую карону з рук самога Папы Рымскага, ён паставіў мэту стварыць адзіную хрысціянскую імперыю на германскіх і суседніх землях.

Менавіта тут, у Франксай дзяржаве, у VIII–IX стст. былі закладзены асновы сярэднявечных парадкаў, якія пашырыліся практычна на ўсю Заходнюю Еўропу. Аднак Франкская імперыя неўзабаве распалася. У 843 г. унукі Карла Вялікага афіцыйна падзялілі яе на тры дзяржавы. Прычынай таго сталі не толькі амбіцыі нашчадкаў імператара, але і плошча тэрыторыі, якую было цяжка кантраляваць з адзінага цэнтра. Не апошнюю ролю адыгралі этнічныя адрозненні насельніцтва асобных рэгіёнаў, што склаліся да таго часу.

Назавіце валадароў, якія таксама атрымалі ў гісторыі мянушку «Вялікі», і іх заслугі.

Тэрыторыі, на якія распалася Франкская імперыя паводле Вердэнскага дагавора 843 г.:

- Каралеўства Лотара I
- Каралеўства Людовіка II Нямецкага
- Каралеўства Карла II Лысага
- Тэрыторыя Папсай дзяржавы

Падзел Франксай імперыі ў 843 г.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Да IX ст. адбылося зліццё гала-рымлян і франкаў у адзіную французскую народнасць, але яшчэ доўга раманізаваны поўдзень захоўваў свае этнічныя і моўныя асаблівасці, якія адрозніваліся ад паўночных зямель Францыі, што зазналі большы варварскі ўплыў.

Мясцовае насельніцтва Італіі паспяхова асімілявала прышлых германцаў, што таксама паступова прывяло да фарміравання сярэдневяковай італьянскай народнасці, якая абапіралася на рымскую спадчыну і перадусім на латынь, з якой вырасла італьянская мова.

1. Якую ролю адыграла мова ў фарміраванні еўрапейскіх народнасцей?
2. Растлумачце, зыходзячы з дадзенага тэксту, што значыць «раманская група моў». Назавіце вядомыя вам народы, што гавораць на раманскіх мовах.

Новая спадкаемца Рыма — Свяшчэнная Рымская імперыя

Ужо праз стагоддзе на ўсходніх землях падзеленай Франкскай дзяржавы была створана новая імперыя. У 962 г. кароль Отан I, які праводзіў палітыку аб'яднання германскіх зямель, здзейсніў паход на Рым, дзе прыняў імператарскую карону з рук Папы і стаў кіраўніком новай дзяржавы — *Свяшчэннай Рымскай імперыі*. Яна ўключала ў сябе шырокія ўладанні ў Цэнтральнай Еўропе, Паўночную і Сярэднюю Італію. Отан I, як у свой час Карл Вялікі, імкнуўся падкрэсліць пераемнасць паміж сваёй дзяржавай і Рымскай імперыяй.

Нарманскія дзяржавы

На Скандынаўскім паўвостраве жылі *нарманы*. Беднасць рэсурсаў не дазваляла конунгам (мясцовым князям) утрымліваць дружыннікаў, а тым больш раздаваць ім зямлю. У выніку дружыннікі нападалі на землі еўрапейскіх дзяржаў, дзе займаліся рабаўніцтвам, гандлявалі, наймаліся служыць да мясцовых каралёў. Нарманы стварылі ў Еўропе свае дзяржавы: Нарманскае герцагства ў Паўночнай Францыі, на Брытанскіх астравах (нарманская заваёва Англіі), на в. Сіцылія і ў Паўднёвай Італіі. На землях самога Скандынаўскага паўвострава з'явіліся *Данія, Швецыя і Нарвегія*.

У 1066 г., перабраўшыся цераз Ла-Манш, на Брытанскія астравы ўварваліся войскі нарманскага герцага Вільгельма. Яго перамога над мясцовай знаццю пры Гастынгсе ўвайшла ў гісторыю як нарманская заваёва Англіі. Паказаны эпізод бітвы (нарманы атакуюць пешых англасаксаў) з'яўляецца фрагментам габелена з Баё — вышытага ў IX ст. сярэдневяковага абруса памерам 70х0,5 м. Вялізнае маляўнічае палатно «апаўдае» пра галоўныя падзеі з гісторыі захопу Англіі Вільгельмам I Заваёўнікам.

Фрагмент габелена з Баё. Францыя. XI ст.

На Пірэнейскім паўвостраве пачынаючы з VIII ст. ішла **Рэканкіста**. Раманскія народы намагаліся адваяваць землі, занятыя маўрамі (арабамі-мусульманамі). Ваенныя дзеянні ішлі з пераменным поспехам, у тым ліку з-за феадальных сварак паміж самімі еўрапейцамі: хрысціянскія ўладары змагаліся не толькі супраць агульнага ворага, але яшчэ і адзін з адным, а таксама са сваімі мяцежнымі падданымі. І ўсё ж у 1212 г. дзякуючы аб'яднанаму дзеянню каралеўскіх войскаў Арагона, Кастыліі, Леона, Навары і Партугаліі пры падтрымцы заходнееўрапейскіх рыцараў маўры былі разбітыя. Выгнанне мусульман з Пірэнеяў працягнулася і ў наступныя стагоддзі.

Рэканкіста

Рэканкіста — вызваленчая барацьба хрысціян супраць арабаў-мусульман на Пірэнейскім паўвостраве ў VIII–XV стст.

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Папрацуйце з картасхемай «Еўропа ў пачатку XIII ст.», змешчанай на форзацы.

1. Знайдзіце на картасхеме дзяржавы, пералічаныя ў тэксце параграфа.
2. Абапіраючыся на веды, атрыманыя на ўроках геаграфіі, вызначце, у склад якіх сучасных краін уваходзяць тэрыторыі сярэдневяковых еўрапейскіх дзяржаў.
3. Ці згодныя вы са сцвярджэннем, што сучасная палітычная карта Еўропы сфарміравалася ў Высокім сярэднявеччы?

3. Візантыйская імперыя і яе ўплыў на славянскія народы. Пасля звяржэння апошняга заходне-рымскага імператара і адаслання ў Канстанцінопаль знакаў імператарскай годнасці Візантыйская імперыя засталася адзінай спадкаемцай Антычнасці і праіснавала больш за тысячу гадоў.

Чыё імя носіць будынак, бачны на заднім фоне ілюстрацыі? Успомніце, калі і кім было закладзена будаўніцтва храма з такім самым імем на тэрыторыі Беларусі.

Канстанцінопаль —
велічная сталіца
Візантыйскай імперыі

«Кодэкс Юстыніяна»

У пачатку Ранняга сярэднявечча Візантыйская імперыя была найбуйнейшай дзяржавай, размешчанай у Еўропе, Азіі, Афрыцы. Візантыйцы лічылі сябе прадаўжальнікамі гісторыі Рыма, называлі сябе рамеямі (рымлянамі) і імкнуліся аднавіць імперыю ў яе былых межах. Імператар Юстыніян, які правіў у VI ст., стварыў на аснове рымскага права «грамадзянскі кодэкс» («Кодэкс Юстыніяна»), на якім у далейшым будзе грунтавацца заканадаўства заходнееўрапейскіх краін.

Успомніце, у гісторыі якой краіны быў перыяд з такой самай назвай. З чым у гісторыі асацыіруецца такая назва?

**Экспарт візантыйскай
палітычнай мадэлі
ў славянскія дзяржавы**

Але ўжо ў VII ст. Візантыя зазнала крызіс, у выніку якога краіна аслабла і паменшылася тэрытарыяльна. Пачаліся міжусобицы, імператараў («васілеўсаў») часта звяргалі. Гэты перыяд у гісторыі імперыі (прыблізна сярэдзіна VII — сярэдзіна IX ст.) візантыйскія гісторыкі называлі «цёмнымі вякамі».

Нягледзячы на ўсе цяжкасці, Візантыйская імперыя заставалася ўплывовым суседам для іншых дзяржаў, перадусім славянскіх. Балгары, сербы і іншыя славянскія народы шмат у чым запазычылі

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Фрагмент са звода законаў імператара Юстыніяна

Сярод усіх спраў нельга знайсці нічога настолькі важнага, як улада законаў, якая размяркоўвае ў парадку боскія і чалавечыя справы і выганяе ўсялякую несправядлівасць.

Натуральнае права — гэта тое, якому прырода навучыла ўсё жывое, бо гэтае права ўласцівае не толькі чалавечаму роду, але і ўсім жывёлам, якія нараджаюцца на зямлі і ў моры, і птушкам; сюды ж нараджэнне дзяцей, сюды ж выхаванне.

1. *Што такое натуральнае права і хто ім надзяляе чалавека, згодна з дадзеным дакументам?*
2. *Пазначце на стужцы часу стагоддзе выдання «Кодэкса Юстыніяна»; эпоху Асветніцтва; дату прыняцця Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека. Да якіх гістарычных перыядаў адносіцца кожная з пазначаных падзей? Ці можаце вы растлумачыць крытэрыі іх аб'яднання ў адзін лагічны шэраг?*
3. *Наколькі сучаснае разуменне натуральных (неадчужальных) правоў чалавека падобнае да іх тлумачэння ў зводзе законаў Юстыніяна?*

візантыйскую схему кіравання, а таксама ўсходнюю (візантыйскую) інтэрпрэтацыю хрысціянства. Запрашаючы рэлігійных асветнікаў з Візантыі, мясцовыя князі спрыялі пашырэнню славянскай пісьменнасці, якая канчаткова сфарміравалася намаганнямі вучняў і паслядоўнікаў Кірыла і Мяфодзія. Візантыйскае тлумачэнне хрысціянства — праваслаўе — было прынята і на землях Старажытнай Русі.

Варта адзначыць, што візантыйскі ўплыў не пашырыўся на Польшчу і Чэхію, дзе складвалася свая дзяржаўнасць. Калі ў эканамічным жыцці чэхаў і палякаў праглядаліся рысы, уласцівыя ўсім славянам, дык у палітычным развіцці гэтых краін былі асабліваасці, звязаныя з прыняццем каталіцтва.

4. Асаблівасці еўрапейскіх дзяржаў Ранняя і Высокага сярэднявечча. Палітычная будова дзяржаў Заходняй Еўропы ў перыяд Ранняя сярэднявечча толькі фарміравалася. Тыповай формай праўлення ў гэты перыяд была манархія: вярхоўная ўлада належала аднаму спадчыннаму валадару (каралю,

Да якой галіны славян належаць чэхі і палякі?

Асноўная форма праўлення — манархія

імператару, цару). Паўнамоцтвы яго першапачаткова былі абмежаваныя саветам знаці, без якога ён не мог, напрыклад, прымаць законы. У аснове заканадаўства і судовай сістэмы ляжалі пісьмовыя зборнікі звычаёвага права, якія ўзніклі на аснове старадаўніх традыцый і былі вядомыя як «праўды». У якасці намеснікаў валадара ў асобныя вобласці краіны прызначаліся набліжаныя да яго прадстаўнікі знаці. Яны мелі адміністрацыйныя, судовыя і фіскальныя паўнамоцтвы. Паступова пры двары складваўся адміністрацыйны апарат для кіравання дзяржавай. Першапачаткова ён быў прадстаўлены каралеўскімі дружыннікамі. Рост магутнасці вышэйшых службовых асоб пры каралеўскім двары прывёў да таго, што праз некаторы час яны бралі ўладу ў свае рукі, адхіляючы манарха ад фактычнага кіравання краінай.

Высокае сярэднявечча — эпоха раздробленасці

Перыяд Высокага сярэднявечча ў еўрапейскіх дзяржавах характарызаваўся палітычнай нестабільнасцю, слабасцю каралеўскай улады і пастаяннымі міжусобицамі. Гэта была эпоха феадальнай раздробленасці.

ФРАНКСКАЯ ДЗЯРЖАВА

- права рыцарства распараджацца землямі;
- камплектаванне войска атрадамі рыцараў;
- збор падаткаў мясцовым землеўласнікам

Карл Вялікі,
франкскі імператар. IX ст.

ВІЗАНТЫЯ

- вярхоўнае права манарха на ўсе дзяржаўныя землі;
- вайсковае апалчэнне са свабодных сялян;
- збор падаткаў на карысць цэнтральнага ўрада

Басіль I Македанянін,
візантыйскі імператар. IX ст.

Прааналізуйце асаблівасці Франкскай і Візантыйскай імперый. Зрабіце вывад, улада якога імператара была мацнейшая. Сваё меркаванне аргументуйце.

Пасля падзення ў 476 г. Заходняй Рымскай імперыі на яе руінах германскія правадыры стварылі свае варварскія каралеўствы. Найбольш магутным з іх стала Франкская дзяржава, якая атрымала статус імперыі. Візантыя захавалася ў Сярэднія вякі, была носьбітам палітычных, прававых і культурных дасягненняў антычнай эпохі і пашырыла свой уплыў на суседнія славянскія народы і іх дзяржавы. У Раннім сярэднявеччы паступова сфарміраваліся палітычныя інстытуты дзяржаў Заходняй Еўропы. У Высокім сярэднявеччы еўрапейскія дзяржавы зазналі перыяд феадальнай раздробленасці.

калі ў свеце...

962 г. — абвяшчэнне
Свяшчэннай Рымскай імперыі

на тэрыторыі Беларусі...

960–970-я гг. — пачатак фарміравання
Полацкага княства

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Сфармулюйце тры, на вашу думку, найважнейшыя наступствы Вялікага перасялення народаў для Заходняй Еўропы.
2. Ахарактарызуйце палітычную карту Заходняй Еўропы ў Раннім і Высокім сярэднявеччы.
3. У чым вы бачыце прычыны нестабільнасці палітычнай карты Заходняй Еўропы ў Раннім і Высокім сярэднявеччы?
4. Як вы лічыце, чаму еўрапейскія дзяржавы ў Раннім і Высокім сярэднявеччы імкнуліся абвясціць сябе спадкаемцамі Рымскай імперыі?
5. Складзіце схему «Асаблівасці еўрапейскіх дзяржаў у Раннім сярэднявеччы».